

I. STUDII ȘI CERCETĂRI

Despre un tezaur elenistic descoperit în sud-vestul Dobrogei

Gabriel TALMAȚCHI*

În evoluția societății autohtone din a doua jumătate a mileniului I a.Chr. pot fi urmărite transformări survenite în diferite etape de dezvoltare a culturii sale materiale și spirituale, modul de organizare și de manifestare pentru fiecare din etapele parcurse și deosebirile existente de la o microzonă la alta. Modificările petrecute pe parcurs, din punct de vedere social și economic, și pe fondul influenței tot mai importante a civilizației grecești, creează în interiorul societății autohtone dobrogene posibilitatea atragerii produselor de import (de calitate superioară), ca și a utilizării monedelor pentru scopul principal pentru care au fost emise, toate aceste influențe fiind venite direct sau indirect din diferite arii coloniale.

Prezența monedei a fost reclamată de dezvoltarea producției (agricole și meșteșugărești) și de amplificarea schimbului. Este și situația prezentă în cadrul societății autohtone din colțul de sud-vest al teritoriului dobrogean.

*

TEZAURUL MONETAR DESCOPERIT LA SATU NOU (com. Oltina, jud. Constanța)

1. Condiții de descoperire, context arheologic

Descoperirea în contexte arheologice a unor tezaururi monetare devine pe zi ce trece un adevărat eveniment al breslei numismatice, cvasi-totalitatea lor fiind apărute întâmplător. Micul tezaur ce urmează a fi prezentat a fost descoperit în cursul săpăturilor arheologice (cea de a opta campanie, corespunzătoare anului 1989) din așezarea getică fortificată (cu val și șanț de apărare) de la Satu Nou (com. Oltina, jud. Constanța). Aceasta, aflată pe malul drept al Dunării, în colțul de sud-vest al teritoriului Dobrogei, se află pe un promontoriu, astăzi în mare parte erodat. În apropiere se află o a doua așezare getică fortificată, în punctul „Vadu Vacilor”, aflată în strânsă legătură cu cea de la „Valea lui Voicu”¹. Startul evoluției comunităților locale în punctul „Valea lui Voicu” pare a aparține deceniului al treilea sau al doilea al secolului al III-lea a.Chr., nefiind exclus a fi situat chiar de la sfârșitul secolului al IV-lea a.Chr.²

Așezarea din punctul „Valea lui Voicu”, pe baza descoperirilor arheologice elenistice (variate și impresionante din punct de vedere cantitativ), pare a fi jucat rolul de centru de schimb, inclusiv cu așezările getice aflate pe malul stâng al Dunării sau cu alte așezări de același tip din zonă. Cercetările arheologice

* Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța; gthalmatchi@yahoo.com

¹ M. Irimia, N. Conovici, *Așezarea getică fortificată de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”* (com. Oltina, jud. Constanța).

Raport preliminar, Thraco-Dacica, 10, 1989, 1-2, p. 116, 119.

² Idem, *Săpăturile arheologice în așezarea getică fortificată de la Satu Nou, com. Oltina, jud. Constanța – campania 1989*, Pontica, 23, 1990, p. 94.

au identificat două faze de evoluție, prima aparținând intervalului cuprins între anul 280 și sfârșitul ultimului sfert al secolului al III-lea a.Chr. (mai exact anii 220-210), iar cea de a doua (după un hiatus de un secol), cu trei niveluri componente, este datată între secolul I a.Chr. și primele decenii ale secolului I p.Chr.³ Hiatusul se explică prin mutarea comunității de aici la o distanță de aproximativ 800 m, în punctul numit „Vadu Vacilor”, într-o așezare fortificată (pentru întreaga perioadă a secolului al II-lea a.Chr.)⁴.

Alte descoperiri arheologice din zonă, care se încadrează în perioada cronologică analizată, au evidențiat prezența a diverse vestigii specifice unei așezări getice noi și a unei necropole de incinerare, din punctul „Suat”⁵, aflate în partea de sud-sud-est față de localitatea Satu Nou⁶. Datarea acestor complexe este cuprinsă între sfârșitul secolului al V-lea și întreaga perioadă a secolului al IV-lea (poate și mai târziu). Este de adăugat o a doua necropolă getică descoperită în punctul „La Cetate”, a cărei datare este identică cu cea amintită anterior⁷. În interiorul acestor situri au fost descoperite vase grecești variate (ca forme și proveniențe), aduse probabil prin intermediul comerțului practicat în întreg spațiul pontic.

Populația așezării de la Satu Nou, punctul „Valea lui Voicu”, practica următoarele ocupații: agricultura, creșterea animalelor, pescuitul și meșteșugurile (vezi în acest sens existența unor ateliere de fierărie și a altora cu diferite alte specializări⁸). Multe dintre piesele descoperite (podoabe, accesorii de îmbrăcăminte, obiecte pentru cosmetică, amfore și alte forme ceramice) fie provin din schimbul practicat cu lumea elenistică, fie sunt rezultatul unor raiduri militare de pradă. Toate aceste elemente au născut în bibliografie supoziția existenței aici a unui mic nucleu al populației grecești sau chiar a unui *emporium*⁹. Respectiva rezidență era considerată ca având o evoluție comercială oscilantă, fie periodică, fie permanentă, fără a se putea individualiza, în mod cert, vreuna din aceste posibilități¹⁰.

Revenind la tezaurul monetar analizat, precizăm că acesta a fost descoperit în secțiunea de sondaj SIII (cu dimensiunile de 13x1,50 m), unde au fost identificate trei niveluri culturale specifice secolului al III-lea a.Chr. Această datare, extrem de strânsă (precisă și foarte bine documentată prin descoperiri arheologice), a creat ipoteza identificării în această parte a platoului a unei locuiri compacte, dar care nu a fost continuată și în secolele următoare (așa cum se poate identifica în restul așezării).

Tezaurul a fost găsit *in situ*. Din punct de vedere stratigrafic, el era poziționat între nivelul superior (reprezentat de o locuință de suprafață, cu podea bătătorită din lut galben și o vatră) și cel mijlociu (atestat printr-o locuință de suprafață, cu podea din lut galben, apoi un cuptor menajer cu boltă simplă și un al doilea dărâmat, cu boltă emisferică) din complexul cercetat¹¹. Piesele monetare fuseseră păstrate într-un mic vas fragmentar de lut lucrat cu mâna (partea sa superioară lipsește în totalitate din vechime și nici nu a fost găsită în săpătură), de factură locală (tip căniță). Atât vasul¹², cât și piesele componente ale tezaurului, la momentul descoperirii, prezentau semnele trecerii printr-un foarte puternic incendiu. Două exemplare au fost găsite în vas, restul de trei fiind împrăștiate în imediata apropiere (probabil că vasul

³ N. Conovici, *Noi date arheologice privind începuturile culturii Poienești-Lukaševka și prezența bastarnilor în Dobrogea*, SCIVA, 43, 1992, 1, p. 4, 9.

⁴ M. Irimia, N. Conovici, Anca Ganciu, *Sondajul arheologic de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” (com. Oltina, jud. Constanța)*, seria Bibliotheca Tomitana V, Constanța, 2011.

⁵ B. Mitrea, *Cercetări arheologice și sondajii arheologice și numismatice*, Studii, 2, 1949, 1, p. 146.

⁶ Idem, *Un cimitir geto-dacic în sud-vestul Dobrogei, în Omagiu lui Constantin Daicoviciu cu prilejul împlinirii a 60 de ani*, București, 1960, p. 410.

⁷ Idem, *Săpăturile de salvare de la Satu-Nou. Cimitirul geto-dacic I*, Materiale, 7, 1961, p. 283, 286-287.

⁸ M. Irimia, N. Conovici, *Așezarea getică . . .*, p. 129.

⁹ M. Irimia, *Considerații privind așezările getice din Dobrogea și problema existenței unor emporia în zona Dunării inferioare*, Pontica, 40, 2007, p. 173.

¹⁰ Despre toate aceste informații vezi M. Irimia, N. Conovici, *Săpăturile arheologice . . .*, p. 94.

¹¹ *Ibidem*, p. 86.

¹² Din păcate nu putem să facem nici o altă referință privind vasul tezaurului, fiind în acest moment rătăcit. Regretatul Mihai Irimia urma să îl caute pentru a ilustra fotografic și a oferi toate detaliile sale tehnice. Decesul său prematur ne-a limitat, pentru moment, din acest punct de vedere, oferirea altor detalii relevante.

s-a înclinat și apoi s-a răsturnat în timpul incendiului). Fără îndoială, tezaurul a fost recuperat în întregime, fiind făcută, la momentul descoperirii și a săpăturilor arheologice, o verificare extrem de amănunțită a pământului degajat din complex. De asemenea, au fost observate la momentul descoperirii urme pe suprafața interioară a fundului vasului de la cele cinci piese monetare¹³.

Acest incendiu foarte puternic încheie prima fază de locuire a așezării din punctul „Valea lui Voicu”. Cauza a fost pusă, de cei care au efectuat cercetări arheologice, pe seama unei expediții militare venite în zonă și, în general, orientată către sudul Dunării, la originea căreia ar fi fost o populație bastarnică¹⁴. Aceasta, de origine germanică, este localizată din punct de vedere arheologic în părțile răsăritene ale Daciei (între Carpați și Nistru), fiindu-i specifică cultura Poienești-Lukaševka¹⁵, cu o evoluție cuprinsă între primul sfert al secolului al II-lea și ultimul sfert al secolului I a.Chr.¹⁶ Referitor la această populație, în așezare au fost descoperite diferite fragmente ceramice care provin de la străchini, castroane și oale, plus un vas întreg lucrat cu mâna, care aparțin culturii Poienești-Lukaševka¹⁷. Reținem și o observație din bibliografia de specialitate privind natura relațiilor geto-bastarne, conform căreia acestea s-au remarcat doar prin „ostilitate și izolare”¹⁸.

Singurele menționări lacunare bibliografice de până acum, fie doar cu amintirea sa în contextul descoperirilor arheologice, fie doar o fișă numismatică generală, ale acestui mic tezaur, aparțin deceniului nouă al secolului trecut¹⁹ și jumătății primului deceniu al secolului actual²⁰.

2. Catalogul tezaurului monetar²¹

După cum am menționat anterior, tezaurul cuprinde cinci piese de argint, două tetradrahme și trei drahme de „tip macedonean” (postume), după cum urmează:

Tip Alexandru al III-lea

1. AR (tetradrahmă); 12h; 16,37 g; 28,5 x 28 mm. Inv. 56.903.

Av. Capul lui Herakles tânăr, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit cu blana leului din Nemeea.

Rv. Zeus Aetoforos stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; legenda: (B)ΑΣΙΑΕΩΣ (A)ΛΕΞΑΝΔΡΟ(Y); monogramă sub tron (figura 2, nr. 2); în partea stângă a câmpului monetar, monogramă sub brațul lui Zeus (figura 2, nr. 1).

Regling 2117; Price 1159, monetăria Odessos, emisiune postumă.

2. AR (tetradrahmă); 11h; 16,54 g; 28 x 27 mm. Inv. 56.902.

Av. Capul lui Herakles tânăr, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit cu blana leului din Nemeea.

Rv. Zeus Aetoforos stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; legenda: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ(Y); monogramă sub tron (figura 2, nr. 4); în partea stângă a câmpului monetar, monogramă sub brațul lui Zeus (figura 2, nr. 3).

Müller, p. 192, nr. 404; Price 1148, monetăria Odessos, emisiune postumă.

¹³ Informații oferite de Mihai Irimia.

¹⁴ M. Irimia, N. Conovici, *Așezarea getică . . .*, p. 121-122; N. Conovici, *op. cit.*, p. 9.

¹⁵ M. Babeș, *Date arheologice și istorice privind partea de nord-est a Daciei în ultimele secole înaintea erei noastre*, SCIVA, 36, 1985, 3, p. 183-214; idem, *Die Poienești-Lukaševka-Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum östlich der Karpaten in den letzten Jahrhunderten vor Christi Geburt*, Bonn, 1993.

¹⁶ *Istoria Românilor; I, Moștenirea timpurilor îndepărtate*,

coord. M. Petrescu-Dîmbovița și Al. Vulpe, București, 2001, p. 525.

¹⁷ N. Conovici, *op. cit.*, p. 5-7, fig. 1-2.

¹⁸ *Ibidem*, p. 11.

¹⁹ C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, 1998, p. 109, 111.

²⁰ G. Talmațchi, *Monedele de tip macedonean în Dobrogea*, Sfântu Gheorghe, 2006, p. 78, nr. 6.

²¹ Tezaurul se află în colecțiile Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța.

Fig. 1. Monede din tezaurul descoperit la Satu Nou, punctul „Valea lui Voicu” (com. Oltina, jud. Constanța).

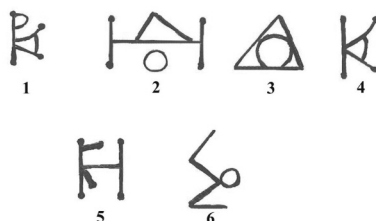

Fig. 2. Monograme prezente pe monedele din tezaurul descoperit la Satu Nou, punctul „Valea lui Voicu” (com. Oltina, jud. Constanța).

3. AR (drahmă); 1h; 3,98 g; 17 x 16,5 mm. Inv. 56.900.

Av. Capul lui Herakles tânăr, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit cu blana leului din Nemeea.

Rv. Zeus Aetoforos stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; legenda: ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ); monogramă sau litera Θ sub tron; monogramă în partea stângă a câmpului monetar (figura 2, nr. 5).

Price 1412; S. Psoma, I. Touratsoglou, *Sylloge Nummorum Graecorum. Greece 4, Numismatic Museum, Athens, The Petros Z. Saroglou Collection, I, Macedonia*, Atena, 2005, pl. XXXIX, nr. 711; monetăria Lampsacus, Mysia; emisiune postumă, anii 310-301 a.Chr.

4. AR (drahmă); 12h; 4,01 g; 16 mm.

Av. Capul lui Herakles tânăr, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit cu blana leului din Nemeea.

Rv. Zeus Aetoforos stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; legenda: (ΑΛ)ΕΞ(ΑΝΔΡΟΥ); monogramă sub tron (A sau cap de suliță); monogramă în partea stângă a câmpului monetar (figura 2, nr. 6). Inv. 56.901.

Price 1970; S. Psoma, I. Touratsoglou, *op. cit.*, pl. XLI, nr. 768; monetăria Magnesia, Meandrum; emisiune postumă, anii 319-305 a.Chr.

5.AR (drahmă); 11h; 4,09 g; 17 mm. Inv. 56.899.

Av. Capul lui Herakles tânăr, văzut din profil, orientat spre dreapta, acoperit cu blana leului din Nemeea.

Rv. Zeus Aetoforos stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; legenda: (A)ΛΕΞΑΝΔΡΟ(Y); un cap de suliață, foarte șters, sub tron; o stea cu opt raze în partea stângă a câmpului monetar.

Price 1760; monetăria Colophon; emisiune postumă, anii 323-319 a.Chr.

3. Comentariu

Pentru început, pentru a avea o imagine de ansamblu a descoperirilor monetare din zona localității Satu Nou (com. Oltina, jud. Constanța) și a celor de același tip din Dobrogea (cu privire specială a celor din spațiul de sud-vest a spațiului cercetat), vom face o scurtă trecere în revistă a acestora.

Descoperirile monetare din zona așezării getice din punctul „Valea lui Voicu” sunt extrem de modeste. Sunt de amintit o drahmă histriană²² și o monedă de bronz tomitană (cu o contramarcă ce redă o stea pe avers) la care se adaugă o drahmă de tip Lysimach din punctul „La Vâlcea”²³. De curând au mai fost publicate alte două drahme histriene ce ar aparține celei de a patra serii monetare²⁴. Pe lângă acestea amintim un tezaur monetar elenistic descoperit într-un vas de lut, în punctul „La Cetate”, în anii 1943-1945, compus din tetradrahme macedonene și anume 28 de exemplare de tip Alexandru al III-lea, două de tip Filip al III-lea, două de tip Lysimach și șase de tipul Seleukos (depunerea acestui tezaur era pusă de către C. Moisil pe seama acțiunilor lui Lysimach în deplasarea sa către geții din Câmpia Munteniei)²⁵. Din punctul „Vadul Vacilor” provine o monedă de bronz bătută la Callatis în epoca autonomiei coloniei (cu magistratul ΑΠΟΛΛ, tip Pick 229). Aceasta, de tip Apollon, a fost descoperită pe plaja Dunării, în dreptul așezării²⁶.

Dintre descoperirile de monede macedonene sau de tip macedonean din Dobrogea se remarcă tezaurul de la Dăeni, compus din stateri de tip Alexandru al III-lea și Lysimach²⁷. Se adaugă tezaurul de la Kranovo, descoperit la aproximativ 30 km de Silistra, compus din 20 de tetradrahme și care pare a fi fost îngropat la sfârșitul secolului IV a.Chr.²⁸ Un tezaur mai târziu este cel descoperit la Silistra, compus din 17 drahme de tip Alexandru al III-lea emise la Amphipolis, Abydos, Lampsacus, Colophon Magnesia, Milet, Mylasa, Sardes și într-un atelier incert, și care datează fie din anii 285-280, fie din jurul anului 250 a.Chr.²⁹ Alt

²² B. Mitrea, *Descoperiri recente de monede antice pe teritoriul R.P.R.*, SCIV, 10, 1959, 1, p. 157, nr. 4; G. Talmațchi, *Aspecte ale circulației și penetrației monetare în teritoriul pontic (secolele IV-I a.Chr.)*, Pontica, 44, 2011, p. 463-464, nr. 43-44.

²³ B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Populară România*, SCIV, 12, 1961, 1, p. 146, nr. 11; idem, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, Dacia, N.S., 5, 1961, p. 586, nr. 11; C. Preda, *loc. cit.*; G. Talmațchi, *Monedele de tip macedonean . . .*, p. 96, nr. 37.

²⁴ G. Talmațchi, *Aspecte ale circulației . . .*, p. 463-464, nr. 43-44.

²⁵ C. Moisil, *Informații noi cu privire la originea și caracterul monetelor dace*, Buletinul Științific, Academia R.P.R., 2, 1950, p. 57, 62-65.

²⁶ G. Talmațchi, *Contribuții privind circulația monetară dobrogeană în secolele VI-I a.Chr.*, Analele Universității Dimitrie Cantemir, Seria Istorie, 4, 2001, p. 129, nr. 70; M. Irimia, N. Conovici, Anca Ganciu, *op. cit.*, p. 91, M1.

²⁷ B. Mitrea, *Descoperiri recente de monede antice pe teritoriul Republicii Populare Române*, SCIV, 9, 1958, 1, p. 157, nr. 3; idem, *Descoperiri recente . . .*, SCIV, 10, 1959,

1, p. 157, nr. 3; idem, *Contribuții la studiul tezaurului de la Dăeni*, Pontica, 14, 1981, p. 171-179; Gh. Poenaru Bordea, B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie, 1992 (XXXVI)*, Dacia, N.S., 37, 1993, p. 311, nr. 5; CH, 8, 1994, p. 14, nr. 122; Gh. Poenaru Bordea, *Tezaurul de la Dăeni, jud. Tulcea. Catalogul monedelor din colecția Muzeului Național de Antichități*, în Simpozion Chișinău 2003, p. 11-22.

²⁸ Margaret Thompson, O. Mørholm, C.M. Kraay, *An inventory of Greek Coin Hoards*, New York, 1973, p. 110-111, nr. 837; I. Bačvarov, *Une trouvaille d'Alexandre le Grand au village de Kranovo, région de Silistra*, Dobroudja, 3, 1986, p. 85-89; K. Dimitrov, *The Greek cities in Ionia, Karia, and the western Black Sea during the early Hellenistic Age*, în *100 Jahre österreichische Forschungen in Ephesos, Akten des Symposions Wien 1995*, Viena, 1999, p. 183, nr. 10 (LXIV); G. Talmațchi, *Contribuții . . .*, p. 76, nr. 3.

²⁹ K. Dimitrov, *The contacts of Thrace during the Early Hellenistic Age, reflected in some coin hoards*, Bulgarian Historical Review, 4, 1990, p. 47-65; idem, *The Greek cities . . .*, p. 184, nr. 13; Borianna Rousséva, *La circulation monétaire en Thrace pendant la haute époque hellénistique d'après un certain nombre de trésors trouvés en Bulgarie*, RN, 6, 1990, 32, p. 23, nota 34; CH, 9, 2002, p. 19, nr. 187.

tezaur compus din câteva sute de drahme de tip Lysimach ar fi fost descoperit la începutul secolului XX la Slava Rusă (descoperire nesigură) și a fost datat în jurul anului 280 a.Chr.³⁰ Din rândul descoperirilor de monede de aur amintim un tezaur găsit în Dobrogea (*passim*), compus din 22 stateri de tip Filip al II-lea și trei stateri de tip Alexandru al III-lea, îngropat în jurul anilor 305-300 a.Chr.³¹ În sfârșit, o altă descoperire, la Floriile, este compusă din 10 drahme de tip Alexandru al III-lea, o drahmă histriană din seria a patra și o tetradrahmă ateniană din binecunoscutul tip cu bufnița. Tetradrahmele ateniene sunt extrem de rare în descoperirile din Dobrogea³². O posibilă cauză a „dispariției” lor de pe piețele greco-autohtone din zonă (dacă acceptăm totuși prezența lor teoretică în circulația epocii sau măcar ca piese de teaurizare) ar putea fi explicată prin topirea în monetăriile litorale (sau în ateliere ale populației autohtone) din cauza titlului ridicat al argintului, ce servea ca materie primă pentru baterea, spre exemplu, a unor serii monetare la Histria sau în cazul geților în realizarea unor podoabe. Prezența tetradrahmei ateniene (cu emisie și circulație în special în secolul al V-lea a.Chr.) pare a fi o asociere ciudată. Este posibil și ca asocierea cu drahma histriană să fi urmat același curs, dar acest fapt deja nu mai surprinde cercetarea de profil. Totuși, această descoperire a evidențiat circulația în paralel, inclusiv în mediu local, a drahmelor histriene cu drahmele macedonene de tip Alexandru al III-lea. Despre alte descoperiri monetare din zona de sud-vest a Dobrogei, de același tip, dar corespunzând celor izolate, lista este mult mai limitată. Amintim pentru început un stater de tip Alexandru al III-lea postum (atelier incert, 310-275 a.Chr.) descoperit la Băneasa (com. Băneasa, jud. Constanța)³³. Continuăm cu o tetradrahmă emisă pentru Alexandru al III-lea (atelier incert) apărută în interiorul localității Gârlița (com. Ostrov, jud. Constanța)³⁴. Se adaugă câteva informații extrem de reduse privind prezența unor drahme de tip Alexandru al III-lea și Filip al III-lea Arideul la Izvoarele (com. Lipnița, jud. Constanța)³⁵. De asemenea completăm lista cu un stater de tip Alexandru al III-lea (emisiune postumă, bătută în monetăria de la Odessos între anii 280-200 a.Chr.) descoperit la Floriile (com. Aliman, jud. Constanța)³⁶ și un altul emis pentru Filip al II-lea descoperit la Răzoarele (com. Oltina, jud. Constanța)³⁷.

Una dintre problemele ce țin de tezaur o constituie calea urmată pentru a ajunge în așezarea de la „Valea lui Voicu”. Sunt mai multe posibilități de evidențiat, fiecare având posibilele sale argumente. Această sumă mică pe care o reprezintă cele cinci exemplare poate fi interpretată ca o plată comercială directă. Depozitul poate să fi aparținut unor negustori care au plătit la fața locului în schimbul unor produse locale, dincolo de schimbul cu produse ceramice grecești de calitate, respectiv produse transportate în vase ceramice. Dar, tot atât de posibil este ca, sub presiunea unei amenințări exterioare, respectivii negustori să fi fost deposedați de suma respectivă prin violență. Pe de altă parte nu este exclus să reprezinte o eventuală plată

³⁰ C. Moisil, *Monete și tezaure monetare din România și ținuturile românești învecinate-vechiul teritoriu geto-dac*, BSNR, 13, 1916, p. 42, nr. 63; idem, *Introducere în numismatică Dobrogei, în 1878-1928, Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească*, București, 1928, p. 154; E. Condurachi, *Vechi monete pontice și importanța lor*, București, 1950, p. 11; Margaret Thompson, O. Mørholm, C.M. Kraay, *op. cit.*, p. 112, nr. 851; G. Talmațchi, *Contribuții . . .*, p. 80, nr. 8.

³¹ K. Dimitrov, *The contacts . . .*, p. 47-65; CH, 9, 2002, p. 10, nr. 107.

³² G. Talmațchi, *The Mints' issues from the Black Sea coast and other areas of Dobruđja. The Pre-Roman and Early roman periods (6th Century B.C. – 1st Century A.D.)*, Cluj-Napoca, 2007, p. 37, 136.

³³ Idem, *Descoperiri premonetare și monetare în Dobrogea (sec. VI-I a.Chr.)*, Pontica, 35-36, 2002-2003, p. 365, nr. 1; idem, *Monedele de tip macedonean . . .*, p. 83, nr. 5.

³⁴ B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Socialistă România*, SCIV, 21, 1970, 2, p. 333-334, nr. 7; idem, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, Dacia, N.S., 14, 1970, p. 469, nr. 7; C. Preda, *op. cit.*, p. 105; G. Talmațchi, *Monedele de tip macedonean . . .*, p. 88, nr. 18.

³⁵ M. Irimia, *Date noi privind așezările getice din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, Pontica, 13, 1980, p. 74, nota 69; B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie: 1981, 1982 et 1983 (XXV, XXVI et XXVII)*, Dacia, N.S., 28, 1984, p. 186, nr. 28; C. Preda, *loc. cit.*; G. Talmațchi, *Monedele de tip macedonean . . .*, p. 91, nr. 22.

³⁶ Piesa este inedită, fiind identificată în catalogul lui M. Price la poziția 1339.

³⁷ Descoperire inedită.

pentru un mercenar provenind din mediul local. Depozitul s-ar fi putut constitui și ca plată în finalizarea unor misiuni și servicii de însoțire și pază a unor persoane elene și a bunurilor lor însoțitoare, fiind în acest caz și în cel anterior de introdus în categoria unei proveniențe non-comerciale. Dunărea rămâne, pentru lumea autohtonă ca receptor și pentru cea greacă ca difuzor, o arteră comercială de mare importanță pentru comerțul deschis la mare distanță de locul de producție.

Micul tezaur conține, după cum am prezentat în catalog, două tetradrahme și trei drahme de tip Alexandru cel Mare. Cele două tetradrahme au fost emise la Odessos, pentru ca drahmele să provină din monetăriile Colophon (una dintre cele mai productive monetării de drahme alexandrine³⁸), Magnesia (Meandrum) și Lampsacus (Mysia). Iconografia tetradrahmelor se caracterizează printr-un stil artistic de calitate, ce a fost remarcat ca fiind comun în trăsăturile sale principale de execuție (de „tip” koine) în cazul multor monetării din Pont, cum sunt cele de la Callatis, Dionysopolis, Odessos, Sinope și Heracleea³⁹. Toate sunt emisiuni postume, cele mai timpurii fiind drahmele (323-319, 319-305 și 310-301 a.Chr.). Cele târzii sunt tetradrahmele, emise cândva în intervalul probabil 280-230 a.Chr. După cum se poate observa și din catalog, unele exemplare prezintă doar numele la genitiv ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, o singură piesă având prezentă titulatura completă de ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. O astfel de piesă este rară în cazul monetării din Odessos, în ceea ce privește tetradrahmele alexandrine (situație identică și în cazul monetării de la Mesembria), fiind poate printre cele mai timpurii exemplare.

Baterea monedelor din tipul generic numit „Alexandru al III-lea” reprezintă un eveniment major în istoria monetară a lumii preromane, în general elenistică. O dovadă în acest sens este și interesul deosebit manifestat de către o multitudine de centre principale și secundare ale lumii elenistice de a bate, în monetării proprii, monede de aur și argint din acest tip chiar și postum, după decesul suveranului macedonean. Coloniile de pe coasta de vest a Pontului Euxin nu au făcut excepție din acest punct de vedere⁴⁰.

În continuare ne vom opri cu mare atenție asupra celor două piese bătute la Odessos, ca și asupra acestei monetării vest-pontice. Referindu-ne în general la activitatea monetării locale de perioadă autonomă, știm că aceasta este bogat reprezentată în tipuri monetare, atât calitativ cât și cantitativ⁴¹. Conform cercetătorului Igor Lazarenko, această monetarie ar fi debutat pe la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al III-lea a.Chr.⁴² În general, până acum aproape un deceniu, activitatea „alexandrină” a acestei monetării era destul de puțin cunoscută, dacă ne raportăm spre exemplu la situația monetării din apropierea

³⁸ M.J. Price, *The coinage in the name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus. A British Museum Catalogue*, 1, Zürich-Londra, 1991, p. 243.

³⁹ I. Karayotov, *The Coinage of Mesambria. Silver and Gold Coins of Mesambria*, I, Sozopol, 1994, p. 40.

⁴⁰ Despre activitatea acestora amintim câteva materiale publicate recent de specialiști români, dedicate parțial sau în totalitate acestui subiect: C. Preda, *op.cit.*, p. 11-115; E. Petac, *About the chronology of the posthumous Lysimachus type staters from Western and Northern Black Sea region*, Bulletin du Cercle d'Études Numismatiques, 43, 2006, 3, p. 253-262; idem, *Considerații despre cronologia și problematica staterilor vest-pontice de tip Lysimach din epoca mithridatică*, în *A 40-a sesiune științifică Pontica (125 de ani de la nașterea lui Vasile Pârvan. Arheologie și istorie – interferențe culturale la Dunărea de Jos)*, 3-5 octombrie 2007, *Rezumatele comunicărilor*, Constanța, 2007, p. 29; idem, *Noi date privind tezaurul de monede de aur din perioada elenistică descoperite în Dobrogea: o nouă cronologie a tezaurului de la Dăeni, jud.*

Tulcea, BSNR, 98-103, 2004-2009, p. 9-20; idem, *Istros Numismatic Repertory – from the Alexander the Great Staters to Lysimachus Type*, în *Antiquitas Istro-Pontica. Mélanges d'archéologie et d'histoire ancienne offerts à Alexandru Suceveanu*, Cluj-Napoca, 2010, p. 569-574; G. Talmățchi, *Monetăriile orașelor vest-pontice Histria, Callatis și Tomis în epocă autonomă*, Cluj-Napoca, 2011, p. 501-545; A. Vilcu, E. Petac, B. Constantinescu, Gh. Niculescu, *Considerations regarding the Greek gold coins struck during the 4th to the 1st centuries BC in the light of the XRF analysis*, Peuce, S.N., 9, 2011, p. 501-512; E. Petac, A. Vilcu, *A significant reconsideration of Price 963: not Istros, but a Seleucid mint*, SCN, S.N., 2 (14), 2011, p. 143-146.

⁴¹ I. Lazarenko, *Beginning and initial stades in the bronze coinage of Odessos*, Dobrudja, 14-16, 1997-1999, p. 51-64.

⁴² Idem, *The Coinage of Odessos at the end of the 4th C. BC*, în *Numismatic and Sphragistic contributions to History of the Eastern Black Sea Coast, Varna, September 12th – 15th 2001*, *Acta Musei Varnaensis*, 2, 2004, p. 51.

sa, de la Mesembria⁴³. Și aceasta în ciuda unor semnificative descoperiri monetare de acest tip apărute de obicei în tezaure și mai puțin în descoperiri izolate. Ce date sunt cunoscute în acest moment referitor la activitatea monetăriei odessitane de „tip alexandrin”? Din datele existente am reținut o serie de informații revelatoare pentru tema supusă atenției prezentului material. Astfel, pentru cronologia monetăriei de aur și argint „macedoneană” la Odessos, cunoaștem unele etapizări de emiteră stabilite în funcție de diverse date istorice, numismatice și arheologice.

B. Russeva, într-un studiu privind descoperirea a două tezaure de monede elenistice la Malek Porovec⁴⁴, amintește prezența într-un tezaur descoperit la Botevo a două tetradrahme pseudoalexandrine odessitane (tip Pick 2109), el fiind îngropat în jurul anului 270 sau chiar mai târziu (nu știm dacă și cele două piese s-ar data din aceeași perioadă sau pot fi mai timpurii). Aceeași autoare, cu același prilej, subliniază rolul unor centre grecești ca Odessos și Callatis în pătrunderea loturilor de monede de argint pseudoalexandrine în teritoriile din interiorul continentului, locuite de populația tracică. Într-un alt studiu, dedicat analizei tezaurului de la Varna (IGCH 871), consideră emiteră primei serii a tetradrahmelor postume odessitane din tipul Alexandru al III-lea ca fiind produsă (alături de cele din Callatis, Mesembria și Sinope) în prima jumătate a secolului III a.Chr., până către 230 a.Chr., limită considerată ca *terminus ante quem* în producerea, în general, a primelor drahme și tetradrahme alexandrine pontice⁴⁵.

Alexander Minchev, într-un volum dedicat evoluției centrului colonial de la Odessos între secolele IV a.Chr.-I p.Chr., reia unele datări existente în bibliografia numismatică privind debutul monetăriei „macedonene” de aur și argint pe la 270 a.Chr., cu staterii și tetradrahmele timpurii postume din tipul Alexandru al III-lea. De asemenea, amintește și de seria tardivă a tetradrahmelor din același tip emise în perioada 115/105-72/71 a.Chr. sau 120-80 a.Chr.⁴⁶ Pentru această ultimă datare s-a exprimat și W. Stancomb, care, prezentând un lot de tetradrame emise la Odessos, integrează cele mai târzii exemplare perioadei 120-70 a.Chr.⁴⁷

Cele mai complete analize, în acest stadiu al cercetărilor, ne sunt prezentate de Ivan Karajotov în două studii ample dedicate inclusiv tetradrahmelor alexandrine postume emise la Odessos. Primul, apărut în anul 2004⁴⁸, pornind de la exemplarele de Odessos prezente în tezaurul de la Rudnik, face câteva precizări privind cronologia și intensitatea de emiteră a acestora la sfârșitul secolului al II-lea și începutul secolului I a.Chr. Astfel, el observă în tezaurele în care sunt asociate tetradrahme din Odessos și Mesembria, proporția covârșitoare a primelor, în general raportul fiind de 2:1. De asemenea, pornind de la apariția unor simboluri mesambriene pe exemplare odessitane specifică posibilitatea existenței unei uniuni monetare pentru argint a celor două colonii în debutul ultimei faze de emiteră a respectivului tip monetar postum. Deși monetăria din Odessos de argint „macedoneană” își închisese de ceva timp porțile, influența directă venită din partea Mesembriei a accelerat deschiderea unei noi și totodată ultimă fază de emiteră a acestor exemplare. Aceste

⁴³ I. Karajotov, *The Coinage of Mesambria*, Bourgas, 1992, p. 15-17; idem, *The Coinage of Mesambria. Silver and Gold Coins . . .*, p. 30-66; idem, *Les derniers tétradrachmes posthumes de Messambria et d'Odessos du trésor de Roudnik, auprès de Bourgas (CH II 98 = CH III 74 = CH VI 43)*, în *Numismatic and Sphragistic contributions . . .*, Acta Musei Varnaensis, 2, 2004, p. 145-158; idem, *Les monnaies posthumes d'argent et d'or de Messambria, Odessos et Dionysopolis aux IIIe-Ier siècles av. J.-C.*, în *Numismatic, Sphragistic and Epigraphic contributions to the History of the Black Sea Coast. International Conference in Memory of dr. Milko Mirchev, Varna, September 15th-17th 2005*, Acta Musei Varnaensis, 7, 2008, 1, p. 60-96.

⁴⁴ Boriana Rousséva, *Deux trésors de monnaies hellénistiques de Malék Provec département de Razgrad (IGCH 854 et IGCH 835)*, Numizmatika, Sofia, 21, 1987, 3, p. 3-12.

⁴⁵ Eadem, *Les premiers alexandres d'argent de Sinope, Mesembria et Callatis et leur datation dans la contexte du trésor de Varna/IGCH 871*, NsfSofia, 1-4, 1994, p. 25.

⁴⁶ A. Minchev, *Odessos during the Hellenistic times (late 4th c. BC-early 1st c. AD)*, Varna, 2007, p. 122-123.

⁴⁷ SNG, XI, *The William Stancomb Collection of Coins of the Black Sea Region*, Oxford, 2000, pl. XII, nr. 267-269.

⁴⁸ I. Karajotov, *Les derniers tétradrachmes posthumes . . .*, p. 145-158.

fenomene monetare par a avea legătură cu războaiele mithridatice, în general cu apropierea pe coastă de Histria și Callatis, a forței militare a lui Mithridates al VI-lea Eupator. Exemplarele magistratului ΘE sunt considerate a fi bătute pentru plata soldelor trupelor de mercenari din armata acestui suveran pontic. În tezaurul de la Rudnik, conform autorului, toate piesele din Odessos sunt emise între 115/110 și 85 a.Chr.

În cel de al doilea material, apărut în anul 2008⁴⁹, sunt reluate și dezvoltate o mare parte din ipotezele postulate anterior, comentariul fiind însoțit și de un bogat repertoriu al descoperirilor de stateri și tetradrahme/drahme din tipul postum Alexandru al III-lea emise la Odessos. Astfel, începutul activității monetăriei postume „alexandrine”, este precizat de autor ca aparținând debutului secolului al III-lea a.Chr. (mai exact în primul sfert, plus sau minus cinci ani în jurul anului 275), când apar piese considerate de stil „vechi”. Aceste exemplare, de calitate deosebită grafică și de execuție, se deosebesc net de cele considerate a fi emise mai târziu, inclusiv monogramele care ar desemna etnicul centrului emitent. De asemenea, este reluată ipoteza existenței în cea de a doua jumătate a secolului al III-lea a unei forme de uniune (*koinon*) monetară, la care adaugă și centrul colonial de la Dionysopolis (în baza unor studii privind o serie de stateri de tip Alexandru al III-lea emiși în centrele coloniale). De altfel se pare că monetăria de la Mesembria începe să emită tetradrahme alexandrine imediat după ce începe să bată astfel de piese cea de la Odessos⁵⁰.

La trecerea dintre secolele III și II a.Chr., Odessos-ul întrerupe emiterea tetradrahmelor de tip Alexandru al III-lea. Nu este un fenomen izolat, la Dionysopolis petrecându-se un fapt identic (doar că în mod definitiv), care s-ar datora, în principal, presiunilor puternice militare venite din partea triburilor tracice și scitice. Reluarea activității monetăriei de argint la Odessos s-ar petrece pe la 115/110 (cu magistratul monetar ΔH, existând supoziția privind folosirea unor gravori din Mesembria). Una dintre concluziile autorului este că aceste tetradrahme considerate ca târzii, alături de cele emise la Callatis, Tomis și Histria vor reprezenta în primele decenii ale secolului I a.Chr. un „mijloc excepțional financiar pentru angajarea unor mari contingente de mercenari pentru coaliția antiromană a lui Mithridates al VI-lea Eupator”. De asemenea, pe lângă emiterea masivă în raport cu moneda mesambriană, tetradrahmele din Odessos s-au bucurat și de o mare difuziune pe linie comercială și financiară, o dovadă în acest sens fiind și multitudinea de tezaure în componența cărora se găsesc în cantități semnificative. În sfârșit, finalul producerii lor nu poate depăși anul 72 a.Chr., odată cu expediția militară a lui Marcus Terentius Lucullus pe coasta de vest a Pontului Euxin.

În sfârșit, Martin Price, în catalogul emisiunilor alexandrine apărut în 1991, încadrează prima serie de emisiuni de tetradrahme din acest tip (alături de stateri), larg, între anii 280 și 200 a.Chr.⁵¹

Descoperitorii tezaurului opinau, la momentul publicării datelor arheologice rezultate odată cu finalizarea săpăturilor arheologice, că cea mai recentă piesă poate fi încadrată după circa 275 a.Chr.⁵² De altfel, așa cum am mai precizat, perioada anilor 280-275 pare a reprezenta debutul monetăriei de tetradrahme alexandrine la Odessos. Ca dată finală de producere a lor ne putem orienta nu mai târziu de circa 230 a.Chr., având în vedere unele considerații prezente în studiile menționate mai sus. Pe de altă parte, data de păstrare a tezaurului în cadrul comunității getice din așezare pare mai târzie cu aproximativ 20 de ani. Și când spunem acest lucru ne referim la contextul arheologic (deja precizat de către noi în debutul materialului), atât stratigrafic, cât și din perspectiva puternicului incendiu care a condus la „îngroparea” sa definitivă. Conform nivelurilor identificate, cel în care a fost descoperit tezaurul ar corespunde sfârșitului ultimului sfert al secolului al III-lea a.Chr. (mai exact anii 220-210). Dar incendiul respectiv ar prelungi cu aproximativ un deceniu acest final de păstrare a respectivului lot. El pare, după toate datele existente,

⁴⁹ Idem, *Les monnaies posthumes . . .*, p. 60-96.

⁵⁰ K. Dimitrov, *The initial coin strikings of Alexander types on the Western Black Sea*, în *Musées et Monuments de la*

Culture, Sofia, 27, 1987, 4, p. 55-59 și 62.

⁵¹ M.J. Price, *op. cit.*, p. 191.

⁵² M. Irimia, N. Conovici, *Săpăturile arheologice . . .*, p. 88.

ars cu prilejul incursiunilor violente exercitate de către o populație de origine bastarnică la sudul fluviului. Iar acest eveniment pare a se fi petrecut în limita începutului de secol II a.Chr.⁵³

Așezarea fortificată de la Satu Nou, punctele „Valea lui Voicu” și „Vadu Vacilor”, nu este singura de acest tip din sud-vestul Dobrogei. În acest sens ar fi de amintit cea de la Izvoarele (jud. Constanța) și mai ales cea de la Floriile, punctul „Adâncata”, com. Alimanu, jud. Constanța. Faptul că acestea două nu au fost până în acest moment supuse cercetărilor arheologice sistematice nu se poate explica decât printr-o carență a cercetării, și, poate, în parte, hazardului. Dar chiar hazardul a permis descoperirea întâmplătoare a numeroase vestigii arheologice care vin în întâmpinarea înțelegerii măcar parțială a unor realități politice, economice, comerciale și, nu în ultimul rând, monetare.

Numeroasele descoperiri monetare (izolate și de tezaure) din colțul de sud-vest al teritoriului dobrogean nu par a fi întâmplătoare. Și acest fapt ar avea cel puțin două explicații. Prima ar putea fi legată de prezența în acest spațiu, probabil, a celui mai mare centru specific populației getice din teritoriul pontic, ca și a unor elemente grecești statornicite aici din rațiuni diverse. Puțin cunoscut în cercetarea arheologică și numismatică, acest centru autohton a stârnit rareori interes pe măsura importanței descoperirilor făcute aici, chiar și doar întâmplătoare. În fapt putem vorbi de un complex de așezări aflate în interiorul razei administrative a comunei Aliman, nu departe de satul Floriile din județul Constanța, în punctul „Adâncata”⁵⁴. Din capul locului trebuie amintit faptul că, în cazul așezărilor de la Floriile, cele mai întinse și importante par a aparține comunității autohtone din Dobrogea, mai exact populației getice. Iar teritoriul analizat a făcut parte din spațiile de influență comercială și economică a celor trei colonii grecești de pe litoralul Pontului Euxin (Histria, Callatis și Tomis). Ansamblul de așezări a fost ordonat cronologic, fiind de interes și de reținut o primă așezare getică fortificată (Adâncata I)⁵⁵ și o a doua așezare getică, dar deschisă și paralelă în evoluție cu prima (Adâncata II)⁵⁶.

Nu în ultimul rând, în analiza noastră amintim și situația necropolelor specifice populației locale din arealul cercetat. Cu aproape 30 de ani în urmă, pentru zona de sud-vest a Dobrogei, într-un studiu dedicat necropolelor getice de la Bugeac⁵⁷ (informații reluate în alt context ulterior⁵⁸), era remarcată densitatea extraordinară a necropolelor de aceeași factură etnică și cronologică (uneori în raza aceleași localități apăreau în câteva cazuri și două necropole). Ce rezulta în mod clar, dincolo de „o locuire intensă” (și credem deja că o putem stabili în mod cert), este probabilul salt demografic relevant petrecut în cursul secolelor V (ultimele două decenii), IV și III (începutul său) a.Chr. (uneori chiar pentru toată perioada celei de a doua epoci a fierului) în colțul de sud-vest al teritoriului dobrogean. Toate aceste necropole corespundeau unor centre locale, așezări deschise, unele repertoriate, altele care încă mai așteaptă acest moment. În Muntenia, în perioada secolelor II-I a.Chr., se vorbește despre o explozie demografică exprimată printr-un mare număr de așezări getice⁵⁹. Spre deosebire de situația din partea dreaptă a malului dunărean, în stânga sa așezările sunt distruse la jumătatea secolului I a.Chr. (sau în jurul acestei date), eveniment pus pe seama finalului stăpânirii lui Burebista sau a unei perioade imediat după dispariția regelui. Totuși,

⁵³ M. Irimia, *Unele considerații privind civilizația geților din Dobrogea în a doua epocă a fierului în lumina descoperirilor arheologice*, Symposia Thracologica, 7, Tulcea, 1989, p. 107.

⁵⁴ Denumirea de „Adâncata” se datorează unei foste localități moderne aflate nu departe de actuala localitate Floriile, ea dispărând în deceniul opt al secolului XX (la 29 octombrie 1977), fiind desființată din cauza depopulării agresive. Denumirea anterioară a acestei localități era Polucci, până la schimbarea cu Adâncata. Din fosta localitate nu se mai păstrează decât fundațiile vechilor construcții din incinta satului și o mare biserică construită în perioada interbelică, „reanimată” religios

în prezent prin întemeierea unei mănăstiri sub patronajul Arhiepiscopiei Tomisului.

⁵⁵ M. Irimia, *Considerații privind așezările getice*. . . , p. 150.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 150-151.

⁵⁷ Idem, *Date noi privind necropolele getice de la Bugeac, com. Ostrov, jud. Constanța*, Thraco-Dacica, 6, 1985, 1-2, p. 75.

⁵⁸ Idem, *Unele considerații*. . . , p. 104.

⁵⁹ N. Conovici, *Așezări fortificate și centre tribale geto-dacice din Muntenia (sec. IV î.e.n.-I e.n.)*, Istros, 4, 1986, p. 81 (71-87).

vorbindu-se despre o interpretare corectă a descoperirilor arheologice, respectiva dispariție putea fi pusă și pe seama „stabilirii romanilor la Dunăre, în vremea lui Augustus”⁶⁰, ceea ce ar fi urcat simțitor acest eveniment nefast către cea de a doua jumătate a ultimei părți a secolului I a.Chr. Puține din așezări ajung către începutul sau mai ales mijlocul secolului I p.Chr. și se exclude o eventuală rezistență a lor până în debutul secolului al II-lea p.Chr.⁶¹

4. În loc de concluzii

Descoperirile monetare făcute în colțul de sud-vest al Dobrogei (și ne referim, în general, mai ales la tezaurele monetare) lasă să se întrevadă existența în zonă a unor posibile (sau posibil) centre (centru) de putere militară getică. Impresionantul tezaur de la Cuzgun (Ion Corvin) este un exemplu prin excelență care vine să susțină o asemenea ipoteză. Și nu este singurul. Implicarea Histriei din punct de vedere economic și comercial în secolele IV-III a.Chr., dar mai cu seamă a Callatis-ului în secolele III-II a.Chr. în sud-vestul Dobrogei este un fapt deja demonstrat⁶². Descoperirea emisiunilor de aur și argint macedonene, a celor histriene și callatiene etc. în mediul local, getic, au fost puse pe seama existenței unor relații politice și economice inter-tribale cu coloniile de pe litoralul pontic, respectiv cu lumea sud-balcanică⁶³. Dar, nici receptarea lor, majoritară, în urma unor expediții de jaf nu poate fi exclusă.

About a Hellenistic coin hoard found in the south-west of Dobrudja

ABSTRACT

The discovery of coin hoards in archaeological contexts becomes by the day a true event of the numismatic guild, most of them occurring in random contexts from research area. The small hoard presented by the author was discovered during archaeological excavations (since 1989) in the Getic fortified settlement from Satu Nou (Oltina commune, Constanța County). This settlement, located on the right bank of the Danube in the south-western corner of Dobrudja, based on Hellenistic archaeological discoveries (varied and impressive in terms of quantity), appears to have been a center of exchange, including Getic settlements on the left bank of the Danube and other settlements of the same type in the area. Archaeological research has identified two phases of evolution, the first one belonging to the interval between the year 280 and the end of the last quarter of the third century BC (between 220-210) and the second (after a hiatus of a century) with three component levels, is dated between the first century BC and the first decades of the first century AD.

The coin hoard was discovered *in situ*, into the survey section SIII, where there were identified three cultural layers specific to the third century BC. The coins were kept in a small handmade fragmentary clay pot, locally made (cup type). Both the vessel and treasure component parts, at the time of discovery, had signs passing through a very serious fire. Without any doubt, the hoard was fully recovered. Also there were observed at the time of discovery on the inner surface from the bottom of the container five monetary tracks. This powerful fire ends the first living phase in terms of the settlement “Valea lui Voicu”. The case was made by those who made excavations

⁶⁰ C. Preda, *Cu privire la data și cauzele dispariției unor dave de la sud de Carpați*, Symposia Thracologica, 3, 1985, Constanța, p. 104.

⁶¹ N. Conovici, *op. cit.*, p. 81.

⁶² E. Condurachi, *Contribuția săpăturilor arheologice organizate de Academia R.P.R. la Histria, la cunoașterea perioadei elenistice în Dobrogea*, Studii și referate privind Istoria României, 1, București, 1954, p. 75, 77; N. Conovici,

Contribuții numismatice privind legăturile Histriei cu geții de la Dunăre în secolele VI-II î.e.n., SCIVA, 30, 1979, 1, p. 92; G. Talmațchi, *Les monnaies autonomes d'Istros, Callatis et Tomis. Circulation et contexte*, Wetteren, 2006, p. 39-40.

⁶³ E. Oberländer-Târnoveanu, *Aspecte ale circulației monedei grecești în Dobrogea de Nord (sec. VI î.e.n. - I e.n.)*, Pontica, 11, 1978, p. 68; V. Mihailescu-Bîrliba, *Dacia Răsăriteană în secolele VI-I î.e.n. Economie și monedă*, Iași, 1990, p. 64.

on behalf of a military expedition arrived in the area and generally oriented towards the south of the Danube, the origin of which was a Bastarnians population.

One of the issues related to the hoard is the path followed to reach inside the settlement from “Valea lui Voicu”. There are several possibilities to highlight, each with its possible arguments. The small amount that represents five copies may be interpreted as a direct commercial payment. The deposit could belong to merchants that paid on the spot in exchange for local products, beyond the exchange of quality Greek ceramics, or products transported in pottery. The finding of gold and silver Macedonian issues in local environment were put, generally, on the existence of inter-tribal political and economic relations, with the colonies from the coast of the Black Sea, respectively with the south-Balkan world. But, just as possible is that, under the pressure of external threats, those merchants may have been deprived of that amount by violence. On the other hand it is possible to represent an eventual payment for a mercenary soldier from the local environment. The Danube remains for local people as a receiver and for the Greeks as a distributor, one major commercial artery opened for trade far from the place of production (land routes involved).

The small hoard contains, as we have presented in the catalog, two tetradrachms and three drachms of Alexander the Great type. The two tetradrachms were issued in Odessos and the drachms coming from the mints of Magnesia (Meandrum), Colophon and Lampsacus (Mysia). They are all posthumous issues, the earliest being the drachms (323-319, 319-305 and 310-301 BC). The tetradrachms were issued sometime between 280-230 BC (or after). Minting of coins from the type generic named “Alexander III” is a major event in monetary history of pre-Roman world, in general Hellenistic. A proof in this sense is the special interest by a variety of primary and secondary centers of the Hellenistic world to issue, in their own mints, gold and silver coins of this type even after the death of the Macedonian ruler. The opinion of the treasure discoverers is, at the time of publication of archaeological data with the complete results of these excavations, that the most recent piece can be framed after c. 275 BC. According to archaeological layers found, in which the hoard was discovered, being the end of the last quarter of the third century BC (220-210 years). But the fire respectively would extend about a decade this final storage of that lot. It seems, after all existing data, burned on the occasion of violent incursions exercised by a Bastarnians population south of the river. And this event appears to have occurred within the beginning of the second century BC.

The author makes also an analysis of economic, trade and monetary realities, on other centers known in the pre-Roman fortified or open space land southwest of Dobrudja. Among the most important ones are shown for those fortified settlements from Izvoarele (Constanța County) and Floriile, Adâncata point (Constanța County). It considers that the Floriile settlement, from a series of arguments well individualized, represent the most important Getic military center from southern Dobrudja area, around which gravitate all others known archaeological points. And in monetary terms is unrivaled in this investigated area. The numerous monetary discoveries (isolated and treasures) in the south-western corner of Dobrudja territory appear to be linked with fortified and open settlements from this point, including those in the locality Adamclisi. And an important role in the propagation of the currency in the area, is assuming in the Hellenistic period by Callatis. The presence of bronze monetary findings, and not only, leaves open the option that there is a possible beginning of monetary circulation or even to monetary penetration also in the local environment, through human element merchant, accompanying the ceramic products.

FIGURES CAPTION

Fig. 1. Coins from the hoard discovered at Satu Nou, “Valea lui Voicu” point (Oltina commune, Constanța County).

Fig. 2. Monograms on the coins from the hoard discovered at Satu Nou, “Valea lui Voicu” point (Oltina commune, Constanța County).